

**SHERIYATNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI VA S.DANIELNING “DELIYA”
SONETLARI LINGVOPOETIKASI**

Abbasova Nargiza Kabilovna

Farg’ona davlat universiteti ingliz tili kafedrasida katta o’qituvchisi

Musinova Zuhra Marifjon qizi

*Farg’ona davlat universiteti lingvistikasi (ingliz tili)
yo’nalish magistranti zuhraxonmosinova0@gmail.com*

Maraimova Madinabonu Mosin qizi

*Farg’ona davlat universiteti lingvistikasi (ingliz tili)
yo’nalish magistranti madinabonumaraimova05@gmail.com
Farg’ona O’zbekiston*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada adabiyotshunoslikda shariyatda lingvopoetikaning asosiy o’rni va uning qo’llanilish usullari hamda Daniel sonetlarining lingvopoetik xususiyatlari haqida so’z boradi.*

Kalit so’zlar: *Badiiy nutq, Samuel Daniel, ifodaviy vositalar, estetik effekt, estetika, Petrarxistik ritorika, obraz, xarakter, manzara.*

Xoslangan uslublarning har bir turi ijtimoiy hayotning u yoki bu sohasi uchun xizmat qilishi va inson amaliy faoliyatining muayyan doirasiga mansublik bilan farqlandi. Shu sababli ular nutq faoliyatining ma’lum sohasiga taalluqli bo’ladi. Badiiy nutq uslubi juda xilma-xil ko’rinishlarda namoyon bo’ladi. Badiiy nutq uslubi mualliflarga asarning estetik ta’sirini kuchaytirish uchun tilning barcha leksik va grammatik vositalaridan ustalik bilan foydalanish, tanlash, shuningdek, yangidan-yangi ifoda vositalari yaratish imkonini beradi. Badiiy nutq uslubida tiya obraz, xarakter va manzaralar yaratish vositasi bo’lib xizmat qiladi. Badiiy nutq uzining obrazlilik bilan adabiy tilning boshqa funktsional uslublaridan ajralib turadi. Badiiy adabiyotda so’zlarni obrazli ishlatish badiiy obraz yaratish va xayotni tasvir yo’li bilan tahlil etish vositasidir. Badiiy nutq uslubida Ayniqsa, individual obrazli so’z va iboralar juda katta ta’sir kuchiga ega. Aabiy asarlarda individual xususiyatlar asarning badiiylik qimmatini belgilovchi asosiy o’lchovlardan biridir. Agar asar uslubida individuallik sezilmasa, bunday asar trafaret, badiiy sayoz asar sifatida tasavvur qilinadi.

Samuel Danielning birinchi 28 ta sonetlari Filipp Sidneyning Astrofil va Stella sonetlari siklining 1591 yilgi qaroqchi nashriga qo’shimcha sifatida birinchi marta nashr etilgan. Keyingi yili, 1592 yilda Daniel o’zining 50 ta sonetini, shu jumladan, avvalgi nashrdan 23 tasini va "Rosamundning shikoyati" she’rining vakolatli nashrini chiqardi. Filippning singlisi, Pembrok grafinyasi Sidneyga nasriy bag’ishlov nashrning sababini tuzatilgan sonetlarni taqdim etish istagi bilan izohlaydi, chunki pirat nashrda xatolar mavjud edi. 1594 yil nashrida paydo bo’lgan bag’ishlovning she’riy shaklida Daniel grafinya nafaqat homiy, balki she’rlarning ilhomi ham bo’lganligini aytadi. O’sha 1592 yilda to’rtta yangi sonet bilan

ikkinchi nashr paydo bo'ldi. 1954 yilda beshta sonet paydo bo'ldi, o'n sakkiztasi tahrir qilindi. 1956 va 1958 yilgi nashrlarda ozgina o'zgarishlar amalga oshirildi va 57 sonetli oxirgi versiya 1601 yilda paydo bo'ldi. Tahrirlash va tuzatish Danielga va keyingi ishlarga nisbatan xarakterli edi.

Hallett Smitning yozishicha, Daniel sonetlaridagi sevgi mavzusi shartli bo'lib, italyan va frantsuz she'riyatida bo'lgani kabi ingliz tilida ham xuddi shunday mavzu va ifoda vositalaridan foydalanish mumkinligini tasdiqlash uchun zarur. Sidneydan farqli o'laroq, Danielning sonetlari dramatik emas, balki ko'proq lirik va munosabatlarning rivojlanishi kamroq. Daniel umumiy mavzular va syujetlarni jilolaydi, nutqi aniq, u hissiy impulslar tomonidan boshqarilmaydi va ritorik bezaklardan qochadi. Ikkinchisi adabiy shon-shuhrat va shon-shuhratga befarqlik bayonotida ham namoyon bo'ladi.

Aslini olganda, tsikldagi sevgi faqat she'riyat uchun imkoniyatdir. Lirik qahramonning javobsiz ishqdan umidsizlikka tushishi she'rlarda nafis ohang hosil qiladi, mahzunlik saqlanib qoladi, chunki zamon va go'zallikning o'tkinchiligi haqida fikr yuritish foydalidir, bu Danielning boshqa asarlariga ham xosdir.

Joan Risning ta'kidlashicha, "Delia" Danielning eng muhim muvaffaqiyati, Petraxistik ritorikaning go'zalligi va vositalari nafis she'riy ramka va assonans va alliteratsiya nozikligi uchun yaxshi quloq bilan ishlatilgan. Ammo shaxsiy tuyg'ular, agar bu erda o'z o'rni bo'lsa, ohang va tasvirda erigan bo'lishi kerak edi. Tadqiqotchi shoirning tarjimai holini tiklashga qiziqqanligi sababli, u o'zining shaxsiy tajribasi aks ettirilishi mumkin bo'lgan sonetlarga e'tibor qaratadi.

Sonet 48 Deliyaning Avon daryosi yaqinidagi uyini eslatib o'tadi. Uiltshirdagi Avon kompaniyasi Danielning o'z uyiga ega bo'lgan bo'lishi mumkin va bu tafsilot Danielning tahrirlaridan biri uchun tushuntirish beradi. 1592 yilda u daryoni "suvda kambag'al bo'lsada, shon-shuhratga boy" deb ta'riflaydi, lekin 1594 yilda so'zlarni "shonda kambag'al va suvda kambag'al" deb o'zgartiradi. Risning ta'kidlashicha, she'rlar dastlab mahalliy qiz uchun yozilgan, chunki daryo o'sha hududda juda mashhur bo'lgan bo'lishi mumkin, ammo tsikl chop etilgandan va kengroq tarqatilgandan so'ng, asl matn g'alati tuyulardi.

1592 yil ikkinchi nashrida 26-raqamdan keyingi to'rtta sonet yanada boyroq ma'lumot manbaidir. 26-sonetning o'zi xonim shoirni shafqatsizlarcha rad etgani haqida hikoya qiladi, garchi u unga bir necha yil xizmat qilgan bo'lsa ham (1592 yilda uchta, 1601 yilda beshta). Keyingi sonetda u o'z sevgilisini dunyo oldida oqlash uchun aybni o'z zimmasiga olishi haqida gap boradi. "M.P.ga" deb nomlangan sonet diqqatga sazovordir. Bu sonet sevgi haqida bo'lishi shart emas va agar u sevgida umidsizlikni o'z ichiga olsa, u faqat umumiy achchiq va ma'yus holatning bir qismi bo'lishi mumkin. Shoir zohiran "nafratli istak" bilan chegaralangan, uning o'zi bu "istak"ni to'g'rilashga ojiz bo'lib, u faqat azob chekishi mumkin, hatto o'zgalar ham his-tuyg'ularni erkin va ochiq boshdan kechira olmasligini bilmasligi kerak.

Siz quyidagi vaziyatni yaratishingiz mumkin: u sevib qoldi va uni mensimay rad etishdi, dunyo uni befarq yurakda ayblashi mumkin, lekin u o'z qadr-qimmatini kamsitib, sevgilisini

himoya qiladi. U undan nafratlanardi, chunki uning hech qanday maqomi, boyligi yo'q edi - "nafratli xohish" - va bu xudbin taxminlar uning sevgisining pokligini ranjitadi. U o'z ambitsiyalarining qulashi haqida ochiqchasiga qayg'urish uchun etarli mustaqillikka ham ega emas, lekin u o'z his-tuyg'ularini yashirishi kerak va javobsiz sevgi tajribasi ijtimoiy adolatsizlik hissi va o'ziga sevgida yordam berish uchun ojizlikni achchiq anglash bilan aralashtiriladi.

Badiiy uslub (tilning ta'sir qilish, targ'ibot, tashviqot vazifasi) - inson hayotining barcha tomonlarini qamrab oladi. Bu uslub barchaga barobarligi, o'quvchiga va tinglovchiga emotsional ta'sir etishi bilan boshqa uslublardan farq qilib turadi. Bu uslubda muallif tilning barcha leksik, grammatik vositalaridan foydalanishi, turli ifodaviy vositalarni qo'llashi mumkin. Boshqa uslublarning materiallaridan badiiy uslubda bema'lol foydalanish mumkin. Shunga ko'ra, badiiy uslub keng imkoniyatga ega uslub turi hisoblanadi. Badiiy uslub badiiy adabiyot, ya'ni badiiy asarlarga xos bo'lib, unda badiylik, ifodaviylik, ta'sirchanlik kuchlidir. Badiiy uslubning o'ziga xos xususiyati shundaki, adabiy tilning barcha imkoniyatlarini o'z ichiga olish bilan birga, unda o'zbek shevalariga, kasb-hunarga doir leksik birliklar, bugungi kunda iste'moldan chiqib ketgan tarixiy so'zlar ham personajlar nutqi orqali ishlatila beradi. Badiiy uslub o'quvchida estetik zavq uyg'otadi. Demak, badiiy uslub orqali ro'yobga chiqqan nutq ma'lum voqea- hodisa haqida axborot berish (kommunikativ vazifani bajarish)dan tashqari, o'quvchiga ta'sir qilish (ekspressiv) vazifasini ham bajaradi. Obrazlilik va estetik ta'sir etish badiiy uslubning muhim belgisidir. Badiiy uslub so'z san'atiga, timsoliy fikrlash sohasiga oid va funksional juhatdan tadqiq chegaralangan emas. Uning mazmun doirasining nihoyatda keng va u timsollar, badiiy to'qima, yozuvchi fantaziyasi natijasida yuzaga keladi. Badiiy uslubda proza, poeziya va dramaturgiya asarlar yaratiladi. Badiiy uslub timsol, ijod va shaxs munosabatida yuzaga keladi. Badiiy uslubda umumxalq tili va adabiy tilning barcha qatlamiga mansub so'z va iboralar keng va faol ishlatiladi hamda estetik ta'sir etish vazifasini bajaradi. [4, 23]

Badiiy asar, demakki, badiiy matn xam shaklan, ham mazmunan mutlako uziga xos bulgan murakkab va serkatlam estetik butunlikdir. Unda mazmun kdnchalik muxim bulsa, shakl xam shunchalik favkulodda axamiyatlidir. Ta'bir joiz bulsa, aytish mumkinki, ba'zan shakl xatgo mazmun daraja-siga kutarilishi, mazmun makrmini olib, xakikdy mazmunning kimmatiga (badiiyat maksadi taqozosi bilan) daxl qilishi ham mumkin. Albatta, tabiat va jamiyatning, kattadir-kichikdir, xar bir xodisasida xamisha u yoki bu tarzda namoyon buladigan shakl va mazmunning dialektik birligi qonuniyati badiiy matnga ham begona emas. Ammo bu dialektik qonuniyat chinakam ma'nodagi barkamol badiiy asarda tamoman o'ziga xos tarzda, tabiat va jamiyatning boshqa xech bir xodisasiga o'xshamagan xolatda yashaydi.

Badiiy matndagi tilni faqat shakl, unda ifodalangan voqealar tizmasini mazmun deb qarash, badiiy asardagi shakl va mazmun birligini, mutanosibligini ana shunday dixotomiyadagina tasavvur qilish badiiy so'z san'atining moxiyatini jo'nlashtirishdan boshqa narsa emas. Badiiy matnda muallifning mazmunni shaklga solishdagi maxorati, bundagi

individual xususiyatlar aloxida qimmatga ega. V.Odintsov xakdi ravishda ta'kidlaganidek, badiiy matndagi emotsional-badiiy struktura "tabiiy" (ya'ni tushunchalarning real bog'lanishlari va munosa-batlarini aks ettiradigan) mantiqiy strukturalarni transformatsiya qiladi, shuning uchun ham boshqa asarlarga qaraganda badiiy asarda shakl juda katta ahamiyatga molikdir. Haqiqatki, xatto faqat she'rdagina emas, balki nasrda ham shaklni uzgartirish matnni buzish, o'ldirish demakdir tarzidagi eskirib, siyqasi chiqib bo'lgan. Ammo shundan kelib chiqqan holda, badiiy matnda shakl birlamchi, mazmun esa ikkilamchi deb bo'lmaydi, ularning har ikkisi ham muxim, faqat ular orasidagi dialektik munosabatning namoyon bo'lish tarzi o'ziga xosdir. [5, 67]

Xulosa qilib shuni ta'kidlaymizki, bayon turlarining lingvopoetikasini lingvopoetik tadqiqot usuli sifatida qo'llash samaradorligi, birinchidan, uni qo'llashda tadqiqotchi matnning yakuniy umumiy mazmunini - uning bayon turini - hisobga olishi bilan bog'liq. va tahlil jarayonida matnda uchraydigan stilistik jihatdan belgilangan til vositalaridan qaysi biri ushbu turdagi mazmunning uzatilishiga hissa qo'shishini tushuntirishga harakat qiladi; ikkinchidan, uslubiy belgili birliklar matndan ajralgan holda emas, balki bevosita qo'llanilgan kontekstda o'rganiladi; uchinchidan, bunday tadqiqot jarayonida stilistik belgilangan til birliklarining lingvopoetik xususiyatlarini tahlil qilish lingvopoetikaning ikkita asosiy toifasi - lingvopoetik ahamiyatga ega (metasemiotik xususiyatlar hajmi, kontekstda stilistik jihatdan belgilangan birlik tomonidan amalga oshiriladi) va lingvistik va she'riy funktsiya (matnning g'oyaviy-badiiy mazmunini yetkazish va estetik effekt yaratishda stilistik jihatdan belgilangan birlikning roli) matndagi stilistik belgilangan birlik vazifalari. Shundan kelib chiqqan holda, matndagi bayon turlarini lingvistik va she'riy tahlil qilish lingvistik va she'riy tadqiqotning samarali va istiqbolli usuli bo'lib, alohida matnlarni o'rganish hamda janr, kompozitsiya, stilistik yoki mavzu jihatidan farq qiluvchi matnlarni solishtirish imkonini beradi. . Uning yordami bilan biz o'rganilayotgan tsikllarni tashkil etuvchi sonetlarning badiiy o'ziga xosligi nima ekanligini tushunishga va ularning o'quvchiga estetik ta'sirini tushuntirishga, turli mualliflarning sonetlarini solishtirishga va aniqlashga muvaffaq bo'ldik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonova M, Fattaxova , Xalmuxammedova U, Inogamova N, Egamberdiyeva N. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). ☐ Toshkent: Mumtoz so'z, 2018;
2. Qo'ng'urov R, Begmatov E, Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyat. Darslik. – T: "Barkamol fayz media", 1992. – 424 bet;
3. Muhiddinova X, Salisheva Z, Po'latova X. O'zbek tili (oliy ta'lim muassasalari rus guruhlar uchun darslik). – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 288 b;
4. Aminov M, Madvaliyev A, Mahkamov N, Mahmudov N. Ish yuritish (amaliy qo'llanma). – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017.– 456 b.
5. МУСТАЕВ, Р. Д., УБАЙДУЛЛАЕВ, С. С., & Носирхонзода, А. Н. РОЛЬ СЕМЬИ, ОБЩИНЫ И ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА У МОЛОДЕЖИ. АКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 71.

6. МУСТАЕВ, Р., ХАСАНОВ, Н., УБАЙДУЛЛАЕВ, С., & АЛИНАЗАРОВ, Н. В ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОМ ДУХЕ. МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ Учредители: ООО" Издательство Молодой ученый",(2), 458-459.

7. Мустаев, Р. Д., Хасанов, Н. Х., Убайдуллаев, С. С., & Алиназаров, Н. Н. (2023). ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЕННЫХ КОМИТЕТОВ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. *Мировая наука*, (1 (70)), 115-119.

8. Мустаев, Р. Д. (2023). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ПАТРИОТИЗМ ВО ВЗГЛЯДАХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(3), 252-262.

9. Damirovich, M. R., Nurmuhammad, X., Saydaliyevich, U. S., & Nosirxonzoda, A. N. (2022). YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH MASALALARI. *PEDAGOG*, 1(4), 1411-1414.

10. Мустаев Р.Д. ИЗУЧЕНИЕ РЕЛЬЕФА МЕСТНОСТИ ПО КАРТЕ. *IJODKOR O'QITUVCHI*. 2022 Nov 26;2(24):100-21.

11. Мустаев, Р. Д., & Юсупов, Ш. Б. (2022). ТОПОГРАФИК ХАРИТА ҲАҚИДА ТУШУНЧА. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 900-904.

12. Damirovich, M. R., & Saydaliyevich, U. S. (2022). POSITIONING NAVIGATION FROM SATELLITES TARGETING WITH TOOLS. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(12), 978-983.

13. Damirovich, M. R., & Saydaliyevich, U. S. (2022). JOY TURLARI VA ULARNING TAKTIK XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, 1(3), 1027-1032.

14. Мустаев, Р. Д. (2022). ИЗМЕРЕНИЕ УГЛОВ И РАССТОЯНИЙ НА МЕСТНОСТИ БЕЗ КАРТЫ. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 10(10), 79-83.

15. Alimov, S. S., & Yusupova, O. M. (2022). LINGUOCULTURAL FEATURES OF BORROWINGS FROM ENGLISH TO UZBEK LANGUAGE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 1-4.

16. Mamadjanova, M. U. (2022). O 'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EPITETNING CHOQ 'ISHTIRMA TADQIQI. ANTONAMAZIYA EPITETLAR. *RESEARCH AND EDUCATION*, 1(5), 110-115.